

סימן פג

פריון הגבר כעילה לגירושין

ורביה, וגם עקר ועקרה מצוים בה, משום שלא טוב היות האדם לבדו. העילה לגירושין מחוסר פריון עיקרה במצות פרו ורבו, ולא בעצם הנישואין, ורק כשאין לצדדים ילדים מנישואין קודמים, מהווה העקרות עילה לגירושין. במצוה זו נפסקה ההלכה שהאיש מצווה על פריה ורביה ולא האשה (יבמות סה ע"ב), ועל כן כשזוג לא זכה להפקד בכנים, על הגבר לגרש את אשתו כשאין לו בנים בכדי לקיים המצוה, ואילו לאשה אין חיוב ולא עילה לגירושין מחמת קיום המצוה, לפי שאשה אינה מצווה בפרו ורבו. והגמ' ביבמות שם מבהירה שאף שאשה אינה חייבת בפריון ואין לה חוב או עילה לגירושין מחמת המצוה, זכותה לדרוש גירושין מתוך רצונה להיפקד בכך. ואמרו בגמ' שם שזכותה של האשה להתגרש בטענת: "בעינא חוטרא לידא ומרא לקבורה", שרוצה שיהא לה בן כמשענת לזקנותה ומי שיכבד אותה לאחר פטירתה. ונחלקו המפרשים בביאור דברי הגמ', האם רק בטענה זו יכולה האשה לדרוש גט ורק כשטוענת כך במפורש, או גם בלא שתבוא בטענה, עצם רצונה להיפקד בכנים יש בו עילה לגירושין.

הרמב"ם בפט"ו מהל' אישות הלכה י כתב וז"ל: "האשה שבאה לתבוע מבעלה לגרשה אחר עשר שנים שלא ילדה וכו', אע"פ שאינה מצווה על פריה ורביה צריכה היא בנים לזקנותה וכופין אותו להוציא". מבואר בדבריו, שגם אם אינה באה לתבוע גירושין בטענה מפורשת מקבלים את דבריה, משום ש"צריכה היא בנים לזקנותה". הרמב"ם לא פירט למה צריכה האשה בנים לעת זקנתה, ומסתבר שהרצון לבנים אינו רק בזקנותה, ומהסיבות שזכרו בגמ' "בעינא חוטרא לידא ומרא לקבורה", אלא עצם הרצון להיפקד ולהיות אם הוא סיבה צודקת לגירושין, כפי שהגדירה זאת רחל אמנו "הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכיי", ומה שנאמר בגמ' שאשה אינה יכולה לתבוע גט בעקרות כיון שאינה מצווה על פריה ורביה, אמור רק כשאשה דורשת גט לא כדי לממש את זכותה להיות אם, אלא בטענה שחייבת היא להתגרש

בילודה בדורנו חלה התפתחות גדולה, הידע בהבנת התהליכים מההריון עד הלידה הביא ברכה רבה לעולם, שיעור ההפלות ותמותת התינוקות ירד, ורבים שהיו בחזקת חשוכי בנים, זוכים לפריון בעזרת טיפולים, תרופות ניתוחים וכדומה.

להתפתחות זו השלכות רבות להלכה ולהתייחסות בבתי הדין הרבניים. חוסר פוריות האשה או הגבר הוא עילה לגירושין, ולאור הטיפולים למיניהם, מתעוררת השאלה כיצד ומתי ואת מי להגדיר עקר בימינו, ומתי תחשב העקרות כעילה לגירושין. כיום יש דרכים העוקפות את העקרות וזוג יכול להגיע לפריון גם שלא כדרך כל הארץ, ע"י הזרעה מלאכותית, הפריית מבחנה ואם פונדקאית. והשאלה האם אפשרויות אלו יש בהן לדחות את העילה לגירושין, ואם אפשר לחייב את אחד הצדדים להשתמש באמצעים אלה כדי לקיים המצוה או למנוע הגירושין. בשאלות אלו יש להבחין בסוגי הטיפולים והצלחתם, ולא נוכל לבררם במסגרת זו, אלא נעמוד רק על יסודות ההלכה. בכדי לברר השאלות, יש לעמוד תחלה על הפריון כעילה לגירושין, ואת ההבדל המהותי בין פריון האשה לפריון הגבר בתביעת גירושין.

א. ההבדל בין פריון הגבר לאשה כעילה לגירושין

חוסר הפריון של הזוג אינו עילה לגירושין כדוגמת חיי אישות, לפי שהפריון מצות עשה ולא יסוד הנישואין, עיקר הנישואין ותכליתם הם ככתוב (בראשית ב, יח) "לא טוב היות האדם לבדו", ויסודם בהתקשרות האשה לאיש בשיתוף מלא לטובת השנים. חיי האישות הם מעיקרי השותפות וחובת הצדדים, וחוסר חיי אישות הוא עילה ישירה לפירוק הנישואין, מה שאין כן העקרות.

הפריון הוא מצות עשה שיש לקיימה באמצעות הנישואין ואין הוא עיקרם ותכליתם, חובת הנישואין חלה גם על מי שקיים מצות פריה

”רק יש לדון איך הוא הדין כשהאשה תובעת מבעלה לעשות כן כחוטרא לידא והוא אינו רוצה, או איפכא כשהבעל רוצה להכריח את אשתו לעשות כן לקיים פריה ורביה, אם מחייבים אותה על כך או לא, וכן בכהאי גוונא ששהתה עשר שנים ולא ילדה והאשה אינה מסכמת להזרעה מלאכותית אם גם בכהאי גוונא תוכל לכוף בעלה לגרשה”.

בספרי בנין אב חלק ב סי' ס הבאתי מחלוקת האחרונים מה גדר חיוב מצות פריה ורביה, האם המצוה היא להביא בנים לעולם בכל דרך ע”י אשתו, או שהמצוה היא מעשה הביאה המביא ילדים לעולם, וקיום המצוה הוא רק בדרך זו, כשחובה זו חלה על הגבר כשנשא אשה. הגרצ”פ פרנק זצ”ל בשו”ת הר צבי סובר שקיום המצוה הוא רק במעשה ביאה, לפי זה, בן מהזרעה מלאכותית, אע”פ שבנו הוא לכל דבר, ונפטר בלידתו מקיום מצות פריה ורביה כיון שהבן מתייחס אחריו, הרי הוא כמי שהיו לו בנים בגיותו שנפטר מהמצוה אולם לא קיים המצוה בפועל, כיון שהחיוב הוא מעשה ביאה כדרך כל הארץ. ויש חולקים על כך וסוברים שהמצוה היא שיהיו לו בנים ולא מעשה הביאה, עי”ש. לדעת ההר צבי אי אפשר לחייב את הבעל להביא ילד בהזרעה מלאכותית, כיון שגם אם בנו הוא ופוטר אותו מהמצוה, כיון שאינו מקיים מצות פריה ורביה, זכותו לתבוע גירושין כדי לקיים מצות פרו ורבו בדרך שחייבתו תורה. מלבד מה שיש כאן בעיה נוספת של הוצאת זרע שלא ע”י ביאה שהיא איסור חמור, ואמנם רוב האחרונים התירו הדבר כשמוציאים זרע לצורך הזרעה מלאכותית, אך יש מהאחרונים שאסרו הדבר כיון שלא ברור אם ההזרעה תצליח ומסיבות נוספות. וכך כתב בשו”ת דברי מלכיאל שיש איסור בדבר כיון שהמצוה לקיים המצוה כדרך כל הארץ ”ולא ע”י התחכמויות” כלשונו, ולכן העלה לאסור הדבר, ואע”פ שרוב האחרונים התירו ההזרעה, כיון שיש מי שאוסר, אי אפשר לחייב הבעל, וזכותו להחמיר כדעת הדברי מלכיאל. ועיין בציץ אליעזר חלק ט סי’ נא שהביא בארוכה שיטות האחרונים בענין זה.

ונראה שבשאלה זו יש לחלק בין הגבר לאשה, כשהאשה דורשת לעכב הגירושין ולחייב את הגבר

בכדי לקיים המצוה, על כך נאמר שאינה חייבת בפריה ורביה, ובטענה זו אינה יכולה לתבוע גירושין. השו”ע שבדרך כלל לשון הלכותיו כלשון הרמב”ם, מגדיר הלכה זו בלשון אחרת, וז”ל באבן העזר סי’ קנד סעיף ו: ”האשה שתובעת גט בטענה שאינה יכולה להבנות ממנו אין שומעין לה, ואם טענה שחפצה לילד כדי שיהיה לה בן שתשען עליו ואומרת שהוא גורם וכו’, שומעין לה”. השו”ע מדגיש לשון הגמ’, ורק כשבאה האשה בטענה מפורשת ש”בעינא חוטרא לידא ומרא לקבורה” שומעין לה.

בפד”ר כרך א’ מובא פסק בית הדין הרבני שהטענה שנוכרה בגמ’ חוטרא לידא ומרא לקבורה לאו דוקא, ובעצם הטענה שרצונה להיות אם, זכותה לתבוע גירושין. אולם בתוס’ יבמות סה ע”א (ד”ה שבינו לבינה) משמע שאם טוענת שרוצה גט משום שמי שאין לו בנים חשוב כמת, אין בכך טענה ועילה לגירושין, וכך משמע לשון השו”ע. ונראה שבביאור דברי הגמ’ בטעם שנותנת האשה לגירושין כשהבעל עקר יש השלכות לשאלות שהזכרנו, וכמו כן הטענה שרוצה בנים לעת זקנותה, יש בה ללמד על זמן התביעה שיש בו עילה לגירושין, כפי שנבאר.

ב. אם הדרכים החדשות לפיריון יש בהם חובה או מניעת עילה לגירושין

כיום אפשר לעקוף את העקרות בשיטות חדשות כמו הזרעה מלאכותית, הפריית מבחנה ואם פונדקאית, והשאלה היא האם אפשר לחייב את בני הזוג להגיע לפיריון בדרכים אלו בכדי לקיים המצוה או למנוע הגירושין.

כשהזוג לא נפקד בבנים עשר שנים וצריכים הם להפרד בכדי שהבעל יקיים מצוות פריה ורביה, האם אפשר לחייב את הבעל לבצע הזרעה מלאכותית, או שאינו מצווה על כך לפי שמצותו להגיע לפיריון בדרך כל הארץ במעשה ביאה בלבד. הגרש”ז אירבך זצ”ל בספרו מנחת שלמה (ח”ג סי’ צח אות ח) דן בארוכה ביחוס הנולד מהזרעה מלאכותית וכדו’, ופסק להלכה שבנו הוא לכל דבר ויצא בו ידי חובת פריה ורביה. ונסתפק שם וז”ל:

הפירון ע"י אם פונדקאית, אם כי הולד כשר ולא מונעים הדבר מהמבקשים להבנות בדרך זו, כיון שדרך זו אינה מומלצת להלכה, ותינוק הנולד מאם פונדקאית יש שאלה בייחוסו, לקבוע מי אמו מבחינה הלכתית, על כן ברור שאי אפשר לחייב את האיש או האשה להיבנות בדרך זו כדי למנוע גירושין, מחמת הספיקות בייחוס ומשום שהפוסקים הסתייגו מדרך זו.

ג. מתי העקרות היא עילה לגירושין

העקרות כעילה לגירושין מקורה במשנה ביבמות סד ע"א "נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי לבטל" (מפריה ורביה), ופירש"י "אלא או יגרשנה או ישא אחרת עמה". גם אם אין בעיית עקרות לאחד הצדדים, כיון שהזוג לא נפקד הרי הם חייבים להתגרש, עקב הגירושין מתעוררת השאלה לזכות האשה לכתובה, והדבר תלוי מי הביא לידי גירושין. וז"ל הרמב"ם בפרק ט"ו מהל' אישות הלכה יט: "הוא אומר ממנה נמנע הולדה והיא אומרת ממנו נמנע מפני שאינו יורה כחץ נאמנת". ההוכחה לעקרות הגבר שנוכחה בהלכה היא "שאינו יורה כחץ", כשטוענת שאין לו גבורת אנשים. העילה לגירושין היא חוסר תפקוד בחיי האישות, ולא משום העקרות. כיום הידע הרפואי בתחום הפוריות רחב ואין צורך בנאמנות האשה, ואפשר לברר את פוריותו של הגבר ע"י בדיקה, וגם אם הוא יורה כחץ אפשר לקבוע שהוא עקר. מאידך כיום קיימים טיפולים, ניתוחים ודרכים שונות שבאמצעותם ניתן להפרות גם מי שאינו יורה כחץ והינו בחזקת עקר, והשאלה היא האם עקר שיכול להבנות ע"י טיפולים אינו עקר, ואי אפשר לדרוש גירושין בעילת חוסר פיריון עד שיבוצעו הטיפולים. וגם כאן השאלה עד כמה על האשה לחכות, או שלאחר כל טיפול יאמר הבעל שברצונו לנסות טיפול נוסף. כמו כן כשהאשה עקרה וע"י ניתוחים וטיפולים אפשר להפרותה, האם בכח הבעל לחייבה לקיים בדרך זו את מצות פרו ורבו, או אי אפשר לחייב את האשה להביא ילדים שלא כדרך כל הארץ, וזכותו לגרשה בלבד ולא לחייבה בטיפולים. בשאלות אלו יש להבחין בין סוגי התרופות והטיפולים ובהצלחתם.

להיבנות מהזרעה מלאכותית, כיון שהגבר מצווה על פריה ורביה אינו חייב לעשות זאת שלא כדרך כל הארץ, וזכותו לחשוש לאיסור, אולם כשהאשה דורשת גירושין כשהבעל עקר, והאיש מבקש להפרותה בהזרעה מלאכותית, כיון שהאשה אינה מצווה בפריה ורביה, וכל טענתה לגט היא זכותה שיהיו לה בנים לעת זקנותה, כיון שהבעל יכול להפרותה לבנים בעת זקנותה ע"י הזרעה מלאכותית, אינה יכולה לתבוע גירושין. ואם כי גם בזה נסתפקו האחרונים אם אפשר לחייב הזרעה, כיום כיון ששיעור ההצלחה בהפרייה מלאכותית גדול, ויש הסדרים המאפשרים מעקב הלכתי, כדוגמת מכון פוע"ה, מסתבר שאפשר לחייב האשה להפרות בהזרעה, ואין לה עילה של "בעינא חוטרא לידא ומרא לקבורה".

בענין הפריית מבחנה ניתנה פסיקה הלכתית מפורשת בבית הדין הרבני בתל אביב. בשנת תשמ"ה, היתה תביעה של אשה לקבל גט מבעלה בטענה שאינו ראוי להוליד, הרופאים המליצו על מבחנה, ואילו האשה סירבה בטענה שרוצה להרות כדרך כל הארץ. בית הדין בראשותו של הגר"ח צימבליסט שליט"א קבל טענת האשה וחייב את הבעל בגט, והובאו הדברים באסיא כרך ה בצירוף הערה שבאותה שנה סכויי ההצלחה לפיריון בתינוק מבחנה היו נמוכים, ויתכן שזו הסיבה שבית הדין קיבל את טענת האשה שאינה רוצה להיבנות בדרך זו. כיום שיעור ההצלחה בדרך זו גדול, והטיפול מצוי אצל זוגות שאינם יכולים להגיע לפיריון טבעי, ודרך זו מאושרת כהליך רפואי מקובל הממומן ע"י שירותי הרפואה, והשאלה אם יכולים לכפות האשה להבנות בדרך זו, ואם זכותה לדרוש גירושין כשאינה רוצה להבנות ע"י מבחנה, שהרי גם תינוק מבחנה הוא חוטרא לידא ומרא לקבורה.

שלא כהזרעה מלאכותית שהפיריון נעשה בנקל, הפיריון ע"י מבחנה כרוך בטיפול רפואי הגורם לסבל רב, ועל פי רוב מצריך נסיונות אחדים, וכשהנסיונות כושלים הדבר כרוך במפח נפש, על כן סביר שאי אפשר לחייב את האשה לסבול טיפולים קשים שלא כדרך הארץ, ולחייבה להבנות בדרך זו, וזכותה לתבוע גירושין.

זכותה של האשה לתבוע גירושין על אתר, כיון שודאי עקר הוא, או שצריכה להמתין ולאפשר לו להירפא ע"י הטיפולים. ומסתבר שהדבר תלוי בסוג הטיפולים שעל ידם יכול הבעל להתרפא, אם חסרים לו הורמונים, וע"י נטילת תרופות יכול הוא להגיע לפריון, אין לאשה עילה לגירושין, ועד עשר שנים חייבת היא להמתין לרפואתו. ומסתבר שגם לאחר עשר שנים אם מתגלה בבדיקות שע"י תרופות יש סיכוי ממשי שהאשה תופרה בפרק זמן סביר, אין עילה לגירושין, שהרי כל טענתה היא שרצונה ב"חוטרא לידא ומרא לקבורה", וכלשון הרמב"ם "צריכה היא בנים לזקנותה". השאלה היא באיש או אשה שהבדיקות קובעות שהם עקרים מבלי סיכוי להרפא, ורק ע"י ניתוחים וכדומה ביכלתם להגיע לפריון, אם עליהם להמתין עשר שנים, או שכיון שהם כעת במצב עקרות, יש לפסוק שיוציא ויתן גט מיד. בשאלות אלו יש לחלק בין ניתוחים שקרוב לודאי שיכולים להפרות את הזוג, לבין ניתוחים שהם בגדר נסיון ואין ודאות שביכולתם להפרות את הזוג, כדוגמת ניתוח סתימת חצוצרות שלא ברור אם יועיל וכדומה. כמו כן יש לחלק בזה בין עקרות האיש או האשה, כשהעקרות מצד האשה, חובת הגבר לגירושין היא מחמת המצוה של פריה ורביה, וכאשר האשה ודאי עקרה והסיכוי לרפואתה אינו ברור, אי אפשר למנוע מהגבר שיהוי במצוה למשך עשר שנים, מחשש שאחר כך לא יוכל לקיים המצוה. אולם כשהאיש עקר ועילת האשה לתביעת גירושין היא רצונה בחוטרא לידא, סביר שכל עוד שיש סיכוי שיהא לה חוטרא לידא אינה יכולה לתבוע גירושין, ואפשר שאין לחלק, ויש לדון בדבר, וצ"ע.

ד. עד כמה צריך להמתין בטיפולים למניעת עקרות

במקרים רבים נקבע ע"י הבדיקות שהבעל עקר ואין סיכוי סביר לרפואה, והבעל מבקש לערוך טיפולים ונסיונות אולי ימצא תרופה למכתו, והשאלה היא האם במצב זה יוציא מיד כמבואר בשו"ע, או שזכותו לחפש תרופה לעקרותו. ואם כי סביר שאי אפשר לחייב את האשה להמתין עשר שנים, יש לדון האם זכותו של הבעל לעכב הגט

הזמן שנקבע לעילה לגירושין מחוסר פריון הוא עשר שנים, והגמ' ביבמות סד ע"א מביאה ראיה מפסוק שיש תקוה לפריון עד עשר שנים ראשונות. הלכה זו נאמרה בכל גוונא, גם כשהאשה טוענת שהגבר עקר שאינו יורה כחץ, משמע שגם אם הרגישה וידעה כבר בשנים הראשונות לנישואיהם שאינו יורה כחץ, זכותה לגירושין וחובת הבעל לגרשה היא רק לאחר עשר שנים, בתקוה שעד עשר שנים יוכל להירפא ולהיפקד, והזכות לדרישה לגירושין מחמת עקרות היא רק לאחר עשר שנים. והלכה זו נאמרה בעקרות של גבר שאינו יורה כחץ, שתלויה בבריאות הבעל שיכולה להשתנות, והשאלה היא מה הדין כשברור שהבעל עקר בעקרות שאין בה סיכוי לשינוי, האם גם בזה צריכה לחכות עשר שנים בתקוה שמן השמים ירחמו והעקרות תתרפא, או שמכיון שיש ידיעה ברורה שהבעל עקר, יכולה האשה לתבוע גירושין אלתר.

בשו"ע סי' קנד סעיף ו נאמר: "ובכל גוונא אם ידוע שהוא עקר והיא באה מחמת טענה יוציא מיד", ובבית שמואל שם ס"ק טז הביא המקור לדברי השו"ע מהתוס' ביבמות סד ע"א (ד"ה שבינו לבינה), שכתבו שאם הוא ודאי עקר אין צריך לחכות עשר שנים וכופין אותו להוציא מיד, אולם הביא שם דברי הרא"ש שגם אם הבעל עקר ודאי, צריך לחכות עשר שנים. הב"ש כתב לבאר סברת הרא"ש שקודם עשר שנים אין לה נאמנות שמא עיניה נתנה באחר, אולם בתשובת הרא"ש משמע שבכל מצב אי אפשר לתבוע גט מסיבת עקרות קודם עשר שנים, שאפשר שמן השמים ירחמו, גם כשאין סבירות שהזמן ירפא. הלכה למעשה הביא בביאור הגר"א שם ס"ק לג מחלוקת הראשונים, וכתב להלכה "ומ"מ דברי התוס' וטוש"ע עיקר". לפי זה, בימינו שהבדיקות קובעות בבירור שהבעל עקר, כשאין סיכוי שהזמן ירפא העקרות, אין צורך בשהייה של עשר שנים, וזכות האשה לדרוש גירושין בטענה של "חוטרא לידא ומרא לקבורה".

באם העקרות אינה מוחלטת ויש סיכוי שפוריות הבעל תשתנה, ודאי שיש לחכות עשר שנים, והשאלה היא במקרה שהבדיקות קובעות שהבעל עקר, אולם ע"י טיפולים יכול הוא להתרפא, האם

להוציאה לאלתר אם טוען שהוא מום עובר, וביאר דבריו בשו"ת מהרשד"ם אבן העזר סי' קג, שגם אם ברורה לנו האמת שהבעל עקר, אם טוען שיש לו רפואה, אין כופין לאלתר, גם אם האשה אינה רוצה להמתין. ומסתבר שאם בטענה שאין לו גבורת אנשים שמצטערת בכל עונה, יש מקום לחייבה להמתין זמן מסויים, ק"ו כשמקיים עונה אלא שאין לו פרוין, שכל טענתה היא שרצונה ב"חוטרא לידא" שיש להמתין. אולם השאלה כמה זמן להמתין תלויה בחוות דעת רפואית ובסיכוי למצוא תרופה.

שאלות אלו שכיחות בזוגות צעירים שיש לאשה טענה שאין לבעל גבורת אנשים ומבקשת גט לאלתר, וכידה טענה שעל פי הבדיקות אושר הדבר שהבעל עקר. מצד ההלכה יש צורך לשכנע את האשה להמתין זמן מסויים, אולי מן השמים ירחמו, ותעלה ארוכה למכתו, בפרט כיום שיש טיפולים שמרפאים העקרות, והסבירות לרפואה גבוהה. אולם דא עקא שבדרך כלל הרפואה תלויה ברצון ובמאמץ של שני הצדדים, בפרט שבעיית הפוריות ותרופתה תלויה לא רק במצב הגופני, אלא אף במצב הפסיכולוגי. החששות וחוסר הבטחון, והיחס בין בני הזוג קובעים רבות את מצב הפריין, וקשה למצוא מזור לחוסר פוריות הגבר כשאין רצון ושיתוף פעולה מלא מצד האשה, וק"ו כשאינה רוצה בכך ומבקשת להיפרד מהבעל בהקדם. ומתוך נסיון בשאלות קשות אלו אצל זוגות צעירים המגיעים לבתי הדין, התברר שידיעה מוקדמת של תוצאות בדיקות העקרות של אחד הצדדים מביאה בדרך כלל לדחייה, ולרצון מהצד השני להיחפז לגירושין ולתלות האשמה בצד השני, והסיכוי לרפואה עם הזמן ועם הטיפולים קלוש. על כן נכון תחילה לטפל בענין מבחינה נפשית, לעודד את בני הזוג, ולא למהר בבדיקות, וק"ו שלא למהר ליידע את שני הצדדים במצב הרפואי, כיון שבמצב זה קשה לשכנע את האשה להסכים להמתין, וגם אם בית הדין יפסוק שעליהם להמתין תקופה מסוימת, הסיכויים להיפקד כשאין רצון ונכונות קלושים ביותר.

עקב ההתפתחות בנושא הפריין על הדיינים להתעדכן בטיפולים השונים ובסיכויי הצלחתם,

לתקופה, אולי ירחמו עליו מן השמים ותימצא תרופה לעקרותו. בענין זה מצאנו שכתבו הפוסקים שלא רק בעילה של פרוין שהיא רק זכות לאשה לתבוע גירושין, אין למהר ולגרשן, אלא גם כשתובעת גירושין בטענה שאין לו גבורת אנשים וברורה עקרותו, ותביעתה שמצערה בכל עת בחסרון עונה, אין למהר ולגרש את בני הזוג על אתר, ויש להמתין זמן מסוים שיעסקו ברפואות אולי מן השמים ירחמו. ומקור הדברים בתוס' יבמות סה ע"ב (ד"ה כי הא ודאי כפינן), שכתבו שגם במקום טענה ברורה "אין למהר לסתור בניינה כי רחמיו מרובים". וכך כתב הנודע ביהודה מהדו"ת אבן העזר סי' פט בענין טענת אשה לגט כשברור שאין לו גבורת אנשים שכופין להוציא, וז"ל: "ועל דבר אשר פסק שהזוג הנ"ל ימתינו איזה זמן ובתוך כך יעסוק ברפואות אולי יש תרופה, יפה פסק, וכן כתבו כל הגאונים שלא למהר הגירושין בזה, ולדבר על לב האשה אולי יש תקנה ברפואות", עכ"ל.

ואם בטענה שאין לו גבורת אנשים שתובעת גירושין מיד מחמת צערה שמחסר בעונתה כתבו הפוסקים שלא למהר לגרשן, אלא ימתינו עד שיעסוק הבעל ברפואות, קל וחומר כשטוענת שהבעל עקר ותובעת בעינא חוטרא לידא, שאפשר לעכבה לתקופה כדי שיעסוק הבעל בתרופות. אולם יש להסתפק האם מה שנאמר בתוס' הלכה היא שיש לעכב האשה, או שרק עצה היא כפי שנראה מלשון הנודע ביהודה שכתב "שיש לדבר על לב האשה", ומה הדין כשבאה בטענה שכיון שודאי עקר הוא רצונה בגט מיד ואינה חפצה להמתין. בנדון זה מצאנו מחלוקת הפוסקים, בשו"ת הריב"ש סי' קכז דן בזה וכתב וז"ל: "בנדון שלפנינו באשה שטוענת על בעלה שאין לו גבורת אנשים ושכבר שהתה עמו בייחוד שמונה חודשים רצופים וכו', ועדיין היא בתולה וכו', ואומרים לה תני דעתך על בעלך שמא מתוך איבה אי אתם נכנסין לחדר וכו', וכ"ש בתולה שצריך להמתין זמן וזמנים וכו', ודרך בנות ישראל הצנועות הוא לסבול דבר זה וכו', אמנם אם תאמץ לבה ולא תרצה להיות עמו עוד אין חוסמים אותה ויוציא ויתן כתובתה". אולם הבית יוסף בסי' זה הביא תשובת התשב"ץ שאי אפשר לכופו

מאפשר לחייב את הצדדים לעבור טיפולים בטרם החיוב לגט, אולם יש לבדוק כל מקרה לגופו, על פי גילם של בני הזוג, ועל פי מידת הסיכוי להצלחת הפריון.

ולקבוע אם יש בהם כדי לעכב עילה לגירושין, ועד מתי. דומה שניתן לקבוע כהנחייה כללית שכל טיפול שגרתי הנכלל בביטוח הרפואי ויש בו שיעורי הצלחה גבוהים, ואין בו סבל למטופל,